

اواخر بهار شروع سفری تازه بود برای دیداری دوباره از جنگل های سرسبز و نمناک شمال، قلعه رویایی رودخان. مسیری به اندازه بی نهایت زیبا و، آرام، مجلل و مبهوت کننده، یادم هست آخرین بار همین چندسال پیش این مسیر با عظمت را طی کردیم آن روزها مسیر بکر بود و دور از دستبرد انسانی. راهنمای ما یکی از ساکنین روستای رودخان بود. از میان رودهای پرآب و گاهی کم آب و گل آلود، از میان درختان سر به فلک کشیده با لباس های سبز پوشیده از دانه های شبنم گذشتیم. اما امروز دیگر راه بکر نبود. انتهای مسیر قصری زیباست. قلعه ای قدیمی به قدمت تاریخ این سرزمین کهن. قلعه رودخان با عظمت در انتهای مسیر در انتظار گردشگران مست از این همه زیبایی مبهوت کننده سرزمین سبز نشسته است.

روز تعطیل بود و خیل عظیم مردم به ویژه از استان های همجوار (آذربایجان و زنجان) با لوازم پخت و پز و قلیان به سوی قلعه در حرکت بودند. اما در میان سکوت و عظمت جنگل صدای دست فروش هایی که بساط پهن کرده بودند دیدنی بود. در حقیقت در آن لحظه به چه چیز نیاز داشتیم؟؟ سکوت و آرامش و هوای بکر و سبزی دلنواز درختان همراه با بوی خوش برگ های نارس و خاک نمناک، یا فریاد و هلله و کباب و دیگ و بوی آش و دود قلیان!!! مسیر را بازسازی

قلعه ی رودخان

گزارش و عکس: سعید کیانی امین

کوتاه درباره قلعه رودخان

یوسف فلاحیان*

بنای عظیم قلعه رودخان در ۲۵ کیلومتری جنوب مرکز شهرستان فومن در محدوده روستای حیدرآلات از توابع دهستان گوراب پس و در خط‌الراس کوهی به نام ژیه قرار گرفته است. مسیر دسترسی به این قلعه که در ارتفاع بین ۶۵۵ تا ۷۱۵ متر بلندتر از سطح دریاهاى آزاد قرار گرفته است، سخت گذر بوده و از سربالایی تندی برخوردار است ولى امروزه بیشتر طول مسیر با ساخت پله‌هاى بتونى برای کوه‌پیمایی گردشگران آسان شده است. نام فعلی قلعه رودخان برگرفته از نام رودخانه‌ای است که در کنار این قلعه جریان دارد البته این قلعه در گذشته به نام‌های حسامی، سکسار، سلسال و هزارپله هم شهرت داشته است.

قلعه رودخان هماهنگ با عوارض طبیعی کوهی که روی آن قرار گرفته، ساخته شده است. گسترش این قلعه شرقی غربی با دیواری به طول ۱۵۵۰ متر و ارتفاع بین ۳ تا ۱۰ متر است که این دیوار با ۵۲ برج بر دو طرف آن تاسیسات داخل قلعه را احاطه کرده است. مصالح به کار رفته در ساخت بنا، سنگ و آجر و در بخش‌های آسیب‌پذیر و حساس مانند سقف گنبدی برج‌ها و اتاق‌ها از آجر، گچ و ملات ساروج است. هرچند دیوارهای قلعه رودخان دارای پیوستگی سرتاسری است ولی به جهت روشن کردن ویژگی‌های معماری قلعه می‌توان آن را به سه بخش غربی، میانی و شرقی به این شرح تقسیم کرد: بخش غربی به فرم یک مستطیل نامنظم با گسترش شمال شرقی و جنوب غربی و با سطح ارتفاعی متغیر دربرگیرنده مکان‌هایی همچون حوض، آب‌انبار، حمام، آبریزگاه قراول‌خانه‌های دوطبقه با نورگیرها و روزنه‌های متعدد و شاه‌نشین است که این قسمت

کرده‌اند با سنگ‌های کوچک و صیقلی کف رودخانه که لابلای سیمان گم شده‌اند. با شیبی که در چند نقطه باعث به زحمت افتادن تعدادی از گردشگران می‌شود. اما شاید این شیفتگی تنها از آن ما بود، منظره زیراندازها و پوست تخمه‌هایی که تا چند متر آن طرف‌تر از هر گروه ریخته شده بود و چاقوهایی که با کمال آرامش بدن خسته این پیر کهنسال را زخم می‌زد، یادگاری بود از اوج فرهنگ نوادگان این سرزمین چندهزار ساله. همراهی بود شاید با باران و توفان که هرچه زودتر این همه پایداری را درهم بشکنند. گروهی آواز می‌خواندند. صدای نازیبای آنها لرزه بر بدن فرسوده بنا می‌انداخت و آرامش را از همه می‌ربود.

هیئات... در هر حال هرکس زیبایی را به نوعی می‌شناسد. اما برای پاسداری از این میراث بزرگ باید راهی جست. کمکی کرد. شاید قسمتی باشد برای فرزندانمان تا آنها هم شیفتگی و افتخار ما را به این سرزمین تاریخی تجربه کنند.

به نظر می‌رسد جهت بهره‌برداری بهینه از این مکان تاریخی باید به نکات زیر توجه کرد:

- ۱- اصلاح مسیر در نقاطی که عبور از آنها مشکل است.
- ۲- نصب تابلوهای ارشادی جهت حفظ سلامت و جلوگیری از آلودگی زباله و آلودگی صوتی.
- ۳- کمک گرفتن از جوانان متعهد و طبیعت دوست جهت برخورد و اطلاع‌رسانی و گسترش فرهنگ صحیح طبیعت‌گردی
- ۴- ساماندهی بساط کلیه فروشندگان در محل و بین مسیر که در حال حاضر به زیبایی منطقه آسیب جدی رسانده است.

هم همانند قسمت‌های دیگر قلعه به وسیله برج و بارو محصور شده است. البته نامیدن قسمتی از تاسیسات منتهی الیه بخش غربی به عنوان شاه نشین محل تردید است چون به دلیل دسترسی آسان این بخش از قلعه و مشرف بودن اراضی بالادست آن به درون قلعه، این تاسیسات نمی‌تواند شاه نشین یا به تعبیر دیگر محل اسکان حاکم قلعه بوده باشد.

قلعه رودخان در سال ۱۳۵۴ با شماره ۱۵۴۹ به عنوان یک اثر تاریخی، فرهنگی متعلق به دوران سلجوقی در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است.

برخی شواهد مانند ابعاد آجرها، پلان کلی بنا جهت سرویس‌های بهداشتی قلعه باعث شده تا حرف‌هایی درباره انتساب شالوده این قلعه به دوران پیش از اسلام مطرح باشد و در همین راستا برخی از محققان مدعی شدند که اشارات مطرح شده در سالنامه امپراتوری آشوری شمال بین‌النهرین مبنی بر فتح قلعه‌ای در سرزمین شاهک نشین «اندیه» در قرن هفتم پیش از میلاد با مکان‌های صورت گرفته اشاره به همین قلعه رودخان دارد.

بر اساس آزمایش‌های انجام گرفته به وسیله پژوهشکده حفاظت و مرمت سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور روی برخی مصالح استخراج شده از قلعه رودخان،

برای بنای یادشده قدمتی همزمان با دوران سلجوقی در نظر گرفته شده است. بنابراین، هر چند مطالبی در ارتباط با شالوده پیش از اسلامی قلعه یاد شده مطرح است و آزمایشات شیمی هم بر تعلق این قلعه به دوران سلجوقی صحنه گذاشته است لیکن تا قبل از قرن دهم هجری قمری در هیچ یک از منابع به طور مشخص به نام قلعه رودخان اشاره نشده است و اولین اشارات مربوط به کتیبه‌ای است که قبلاً روی سردر قلعه نصب بود و هم اکنون در موزه رشت نگهداری می‌شود. این کتیبه حکایت از آن دارد که قلعه رودخان در فاصله سال‌های ۹۱۸ تا ۹۲۱ هجری قمری به دستور سلطان حسام‌الدین امیره دیاج بن امیرعلاءالدین اسحاقی (از خاندان سلاطین اسحاق وند که در فاصله بین سال‌های ۵۵۰ تا ۱۰۰۲ هجری قمری در قسمت‌های وسیعی از گیلان غربی حکم‌روایی کردند) مرمت و تجدید بنا شده است. از منابع تاریخی دیگری که به نام قلعه رودخان اشاره

دارد، کتاب «تاریخ گیلان» نوشته عبدالفتاح فومنی در دوران صفوی و کتاب «گیلان» تالیف خچکویا خودزکو روسی در سال ۱۸۳۰ میلادی است که در اولی تنها به نام کوه قلعه رودخان در محل و در دیگری به خود قلعه رودخان به عنوان یک قلعه با برج و باروی زیاد اشاره شده است. منوچهر ستوده هم در جلد اول کتاب «از آستارا تا آستاراآباد» از قلعه رودخان به عنوان یکی از بناهای عجیب هفتگانه گیلان یاد می‌کند و درباره آن می‌نویسد: من تاکنون دژ با عظمت و استحکام قلعه رودخان ندیده‌ام و شاید تنها دژی که با آن برابری کند، قلعه اصطرخ فارس باشد و گرنه دژهای خراسان، الموت و عمارلو در اختیار داشتند، نمی‌توان قلعه رودخان را در زمره قلعه‌های ساخته شده یا حتی مورد استفاده آن گروه قلمداد کرد.

یافته‌های پژوهشی حاصل از خاکبرداری داخل قلعه رودخان در فصول کاوش سال‌های ۷۷، ۷۹، ۸۲ و ۱۳۸۳ به طور مشخص حکایت از یک دوره سکونت طولانی مدت در دوره همزمان با صفویها در این بنا دارد.

کشفیاتی مانند گلوله‌های توپ موسوم به «زنپورک»، سفالینه‌های دست‌ساز و

چرخ‌سازی (با لعاب و بدون لعاب)، کاشی‌های مثلثی شکل با لعاب یکدست قهوه‌ای، کاشی‌های شش گوشه بزرگ به رنگ فیروزه‌ای و کاشی‌های تزئینی با لعاب آبی و نقش‌های سفید گل‌های شاه‌عباسی تماماً مربوط به دوره صفویه از جمله مواردی هستند که تأییدی بر استفاده از قلعه در دوره یاد شده دارد.

ویژگی‌هایی مانند هیبت ظاهری بنا، تنوع حجمی و نزدیکی برج‌ها به یکدیگر، جلوه‌های معماری با اشکال متنوع هندسی، قرار گرفتن قلعه در یک گلوگاه کوهستانی و جنگلی خوش‌منظر در کنار انجام یکسری اقدامات بهداشتی و رفاهی باعث شده است تا قلعه رودخان ام‌روزه به عنوان یکی از قطب‌های عمده گردشگری در گیلان مطرح باشد.

*کارشناس ارشد باستان‌شناسی

